

Світлана ГОРОВА,

мол. наук. співроб. Фонду Президентів України НБУВ

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА Й НОВІ ЗАВДАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ СТРУКТУР

У статті розглядаються основні проблеми трансформації традиційних бібліотечних установ у сучасні інформаційні центри, важливу складову вітчизняного інформаційного ринку.

Ключові слова: інформатизація, інформаційне суспільство, інформаційні мережі, оцифрування інформаційних ресурсів, електронні бібліотеки, інформаційний ринок.

Сьогодні, в процесі становлення інформаційного суспільства дедалі більшими темпами розвиваються, активізують свою роботу інформаційні мережі. Проте необхідно зазначити, що громадяни Української держави досить серйозно відстають у використанні інформаційних технологій від світової практики. Розвиток комп'ютеризації в Україні, проте, активізується. Кількість користувачів Інтернетом зросла майже до 14 млн осіб. І мережі циркуляції електронної інформації поступово також розвиваються. Проте причин для стурбованості немало. І вони напряму пов'язані з повільними темпами впровадження здобутків науково-технічного прогресу та сучасної організації суспільства.

У зв'язку з цим логічною та зрозумілою виглядає необхідність виправлення допущеного прорахунку – відставання в прийнятті нормативних документів, які б окреслювали взаємовідносини у структурі суспільства, що переходить до інформаційного етапу свого розвитку. Врахування в системі цих документів специфічної особливості українського суспільства – наявної досить потужної мережі бібліотечних установ в Україні. У зв'язку з цим, важливими є питання відповідності сучасного стану бібліотек та напрямів їх стратегічного розвитку новим потребам суспільства. Необхідно зазначити, що досить значна частина бібліотек в Україні на сьогодні є неспроможною повною мірою задовольнити зростаючий швидкими темпами попит користувача на нові інформаційні продукти та послуги через невідповідність матеріально-технічної бази, відставання в підготовці необхідних сьогодні спеціалістів і, що найважливіше, недостатню усвідомленість у громадській думці зростаючого значення бібліотечних установ як сучасних інформаційних центрів широкого користування.

На сьогодні особливо важливим є реальне усвідомлення проблем, пов'язаних з активізацією бібліотек в інформаційній сфері. Треба підкреслити також, що в середовищі активних сучасних користувачів інформацією, як правило, на базі використання найефективніших на сьогодні електронних технологій, бібліотечні установи якраз і розглядаються як інформаційні бази. Отже, їх функціональне призначення – підтримка ефективної циркуляції інформації в найбільш затребуваних комунікаціях.

Створення можливостей для бібліотек максимальної ефективно працювати зі зростаючими масивами інформації є ще одним важливим напрямом ефективного використання бібліотечних установ у наповненні сучасних інформаційних комунікацій. Національна мережа бібліотечних закладів має уважно вивчати й комплектувати свої фонди здобутками вітчизняної науки, культури, мистецтва, важливими, значущими матеріалами ЗМІ та іншою інформацією, що має збагачувати інформаційну основу національного розвитку. Бібліотечні установи повинні вивчати зростаючі обсяги інформаційних ресурсів у глобальному інформаційному просторі, здійснювати відбір необхідних у національних інтересах ресурсів, комплектувати ними свої фонди та наповнювати ними соціальні інформаційні комунікації.

З розвитком соціальної структури суспільства, зростанням запитів на потрібну інформацію, а також процесів національної самоідентифікації активізується введення в суспільний обіг матеріалів національних інформаційних фондів. У зв'язку з цим перспективним напрямом діяльності бібліотечних, архівних, музейних та інших центрів зберігання інформації стало вдосконалення роботи, пов'язаної з введенням в обіг дедалі ширших пластів інформаційних фондів, започаткування різноманітних форм реферативної, інформаційно-аналітичної продукції в режимі «інформація на базі інформації»; аналітичні дослідження на актуальну суспільно значущу тематику, що базуються на ефективному використанні широких інформаційних масивів наявних фондів [1]. Проте тут і виникає проблема у відносинах сучасних бібліотечних установ з користувачами. І в першу чергу вона пов'язана з тим, що нині основні інформаційні фонди бібліотек розміщені на паперових носіях і, таким чином, не доступні для користувачів саме електронної інформації.

Отже, виникає потреба оцифрування інформаційних ресурсів, що є досить важливим для суспільства, адже при цьому буде забезпечено введення в обіг дуже важливої для суспільного розвитку інформації, що була вироблена попередніми поколіннями, перевірена практикою і може стати орієнтиром у сучасному інформаційному виробництві.

Проте оцифрування таких ресурсів є на сьогодні дуже складною проблемою, що потребує не тільки коштів і часу, а й значних трудовитрат від бібліотечних працівників.

Водночас, як зазначається в сучасних дослідженнях, «нове інформаційне середовище потребує від працівників бібліотек активізації дій, спрямованих на забезпечення вільної орієнтації споживачів у системі інформаційних продуктів та послуг, а також на подолання їхньої невпевненості, яку можуть спричинити різноманітність ресурсів та особливості мережевих комунікацій.

Це дає підставу стверджувати, що працівники спеціалізованих бібліотечних служб мають виступати ефективними посередниками у створенні нового знання, доставці інформації та знань, а також їх оцінюванні та підвищенні якості», – стверджує у своїй монографії І. О. Давидова [2].

З авторитетним дослідником можна погодитися, якщо взяти до уваги те, що діяльність бібліотечних установ сьогодні потребує працівників також і нових спеціальностей: спеціалістів з менеджменту, рекламної справи, спеціалістів у сфері комп'ютеризації та ін. У зв'язку з цим, треба відзначити існуючу необхідність вдосконалення кадрової політики в бібліотечній сфері. Таке вдосконалення має бути пов'язане з підготовкою бібліотечних, точніше, інформаційних працівників різних спеціальностей, організацією перепідготовки бібліотечних кадрів, відновленням практики постійного підвищення кваліфікації цих категорій спеціалістів з урахуванням процесів досить швидкого розвитку інформаційної сфери життя суспільства.

Необхідно зазначити, що з огляду на наявну значну кількість бібліотечних установ в країні, за статистикою – до 40 тис., саме робота, організована на кооперативних засадах, буде найбільш ефективною. «Кооперація в системі бібліотечних закладів дає можливість для раціонального, повноправного комплектування зарубіжними виданнями, електронною інформацією. Єдина система комплектування в поєднанні з організацією ефективних міжбібліотечних зв'язків дасть змогу зекономити значні кошти і якісно задовольнити запити користувачів на нову зарубіжну інформацію» [3].

Практика сучасної бібліотечної діяльності переконливо демонструє певні зміни у структурі запитів користувачів бібліотечної інформації, насамперед корпоративних. Зі стабілізацією політичного, економічного життя в країні, коли створюються більш сприятливі умови для планоминого, стабільного розвитку, дедалі більша кількість користувачів відчуває потребу не так в інформаційній, як в аналітичній продукції. Така продукція бібліотек має давати уявлення про актуальні проблеми, сприяти виходу на прогностно-аналітичний, прогностно-рекомбінційний рівень матеріалів, що в кінцевому підсумку мають сприяти успішному вирішенню завдань, орієнтованих на середньострокову перспективу. Тому видається слушною думка тих дослідників, що вважають значно перспективною інформаційно-аналітичну продукцію бібліотек на інформаційних ринках. Ця думка підтверджується практичною

діяльністю СІАЗ НБУВ та аналогічними структурами в інших бібліотечних установах, що активізуються на цих ринках.

Бібліотечні продукти, створені в результаті синтезу інформації фондів, на аналізі масивів електронної інформації в глобальному інформаційному просторі сьогодні затребувані в системі корпоративних замовників, що пов'язано з прискоренням темпів економічної та інших сфер суспільного життя.

Розвиток електронних технологій сьогодні дає можливість для оновлення традиційних форм бібліотечної роботи, заснованих на наданні фондів для самостійного використання користувачем. Серед них найбільшою популярністю користуються електронні бібліотеки.

Забезпечити керування значними обсягами електронних ресурсів мають спеціальні підрозділи бібліотек. Такі нові підрозділи корисні для сучасних користувачів у процесі створення, пошуку і використання інформації; вони надають якісний безпосередній доступ користувачам до інформації і т. д. [4]. Однак такі підрозділи в бібліотечних закладах потребують кваліфікованих кадрів. Це, з огляду на сьогоднішні економічні можливості бібліотечних закладів, є проблемою досить складною.

На сьогодні стосовно перспектив розвитку електронних бібліотек серед теоретиків існує дві основні точки зору. Так, Я. Л. Шрайберг зазначає, що електронні бібліотеки «відрізняються від традиційних бібліотек не тільки і не стільки тим, що використовують електронний формат видань, а в першу чергу тим, що забезпечують доступ до віддаленого, розподіленого і різноманітного ресурсу за допомогою телекомунікаційних технологій» [5]. Водночас працівники Інституту розвитку інформаційного суспільства Т. В. Єршова та Ю. Є. Хохлов зауважують, що для електронних бібліотек «не менш важливим є вирішення проблеми представлення різноманітної інформації в зручному вигляді для кінцевого користувача» [6]. Останнім часом практика дедалі більшою мірою демонструє те, що в подальшому розвитку електронних бібліотек дедалі більше відчувається необхідність комплексного вирішення і тих, й інших проблем.

Як уже згадувалося вище, необхідність виходу бібліотечних установ на вітчизняний інформаційний ринок є важливою суспільною проблемою, вирішення якої має сприяти утвердженню цих закладів як сучасних інформаційних центрів.

Необхідно зазначити, що сучасний інформаційний ринок – це не лише ринок інформаційних продуктів. Крім інформаційних ресурсів дослідники зараховують до його асортименту також і засоби інформаційного виробництва, зберігання й керування інформацією,

включаючи всю множину програмних засобів, наявних носіїв інформації, засобів донесення до споживача потрібної йому інформації та рекламні продукти.

Інформаційний ринок сьогодні є дуже важливою умовою ефективною самоорганізації, розвитку українського підприємництва. Водночас це – ринок інформаційних продуктів, до виробництва яких дедалі більшою мірою залучаються також і бібліотечні установи.

Розглядаючи механізми розвитку інформаційних ринкових відносин в Україні, необхідно мати на увазі також і те, що в українських виробників інформації, у тому числі бібліотечних, з'являються конкуренти. На українських ринках збільшується кількість зарубіжних компаній та зарубіжних інформаційних структур і, відповідно, з'являються ознаки стимулювання ринку ділової інформації.

При включенні бібліотечних установ в інформаційні ринкові відносини має значення також проблема, на яку вказує О. В. Соснін: «Ринок в епоху науково-технічної революції виявляється дуже недосконалим інструментом для регулювання цін на більшість видів сучасної продукції... перетворюється на ніким не регламентований механізм взаємодії між продавцем і покупцем з усіма наслідками, які з цього випливають» [7]. Ця обставина істотно впливає при ціновизначенні на інформаційну продукцію, що постачається бібліотечними установами на інформаційні ринки. Разом з тим не можна не погодитися з думкою спеціалістів, які відзначають, що ринкові механізми з їх стимулюванням конкурентоспроможності, оперативності, якості, необхідності застосування прогностичних якостей є на сьогодні ефективною формою розвитку інформаційного виробництва в інтересах суспільного поступу.

Отже, активізація бібліотечних установ у забезпеченні інформаційної насиченості системи національних інформаційних комунікацій і, таким чином, розвитку інформатизації українського суспільства, пов'язана з необхідністю вирішення складних та трудомістких проблем. Проте вирішення їх не лише є суспільно необхідним, але й, з урахуванням існуючого сьогодні потенціалу, абсолютно реальним.

За умов проведення відповідної модернізації така широко розгалужена ще в радянські часи мережа бібліотечних, а також інших культурно-освітніх установ, може дійсно стати ефективним інструментом інформатизації. Вона може сприяти забезпеченню широкого доступу значної кількості громадян, і у першу чергу в сільській місцевості, до сучасних інформаційних ресурсів, сприяти консолідації суспільства, його освітньому, загальнокультурному та творчому розвитку, долучити значну частину громадян до активного суспільного життя, що в кінцевому результаті сприятиме консолідації суспільства взагалі.

Список використаних джерел

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – С. 547.
2. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Х. : ХДАК, 2005. – С. 226.
3. *Горовий В. М.* Бібліотеки як сучасні центри української інформатизації / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – К., 2009. – Вип. 25. – С. 30.
4. *Горний Е.* Развитие электронных библиотек: мировой и российский опыт, проблемы, перспективы [Электронный ресурс] / Е. Горний, К. Вигурский. – Режим доступа: <http://www.Zhurnal.ru/staff/gorny/texts/dlib.html>. – Загл. с экрана; Чекмарьов А. О. Національна система електронних бібліотек / А. О. Чекмарьов. – К. : НБУВ, 1998. – 50 с.
5. *Шрайберг Я. Л.* Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий / Я. Л. Шрайберг // Науч. и тех. б-ки. – 2002. – № 1. – С. 16.
6. *Єршова Т. В.* Межведомственная программа «Российские электронные библиотеки»: подходы и перспективы [Электронный ресурс] / Т. В. Єршова, Ю. Е. Хохлов. – Режим доступа: <http://www/elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/1999/part2/ershova>. – Загл. с экрана.
7. *Соснін О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України / О. В. Соснін. – К. : Ін-т держави і права ім. Корещького НАН України, 2003. – С. 6.